

Andrej Ivanuša

ZAVIHEK: ZANIMIVOSTI

NADNASLOV: VSI (PRI)DOBIMO IN NIHČE NE IZGUBI

NASLOV: **UNIVERZALNI TEMELJNI DOHODEK**

PODNASLOV: NOVA DRUŽBENA IDEJA ALI UVEDBA KOMUNIZMA NA MALA VRATA?

Univerzalni temeljni dohodek je brezpogojni dohodek vsakega državljana, ki ga prejema v enakem časovnem zaporedju od rojstva do smrti, ne glede na njegovo gmotno stanje, status zaposlenosti ali kakršenkoli drug kriterij. Izjema je le državljanstvo. »Sliši se (pre)dobro, da bi bilo res,« pravi stara ljudska modrost. Je to nova družbena ideja ali pa le »uvedba komunizma« na mala vrata?

STARA IDEJA

O univerzalnem temeljnem dohodku (UTD) sem prvič slišal pred kakšnima dvema letoma. V tistem trenutku je to bila le zanimiva ideja, nekakšna »intelektualna vaja« v smislu, kaj bi bilo, če ... A ta ideja v zadnjem času dobiva vedno večji zagon in vedno več zagovornikov. Vsekakor pa tudi vedno bolj zagrizene nasprotnike. Ali je kaj takega sploh mogoče postaviti v resničnem svetu?

Ideja ni nova, stara je vsaj okrog 500 let. Kolikor je znano, se je predlog minimalnega dohodka prvič pojavil že v začetku 16. stoletja. Thomas More ga je leta 1516 omenil v knjigi Utopija. Zapisal je, da bi bilo potrebno vsem revnim zagotoviti sredstva za preživetje, saj je »preprečevanje kraje bolj učinkovito kot boj s kradljivci«.

Joseph Charlier (1716-1796) je menil, da bi zagotovljeni prihodek lahko končal dominacijo kapitala nad delom. Zamisel o UTD se je ves čas pojavljala pod različnimi oznakami. Imenovali so ga državni bon, družbena dividenda, državljanska plača, državljanski dohodek, univerzalni dodatek, temeljni dohodek, itd. Vsaka od teh zamisli je vedno vsebovala določene pogoje, ki so kar naprej spodbujali argumente za in proti.

V leto 1967 datira prvi strokovni članek na temo zajamčenega dohodka, ki ga je podpisal Nobelov nagrajenec James Tobin. Ta je leto dni kasneje z več tisoč ekonomisti podpisal peticijo za njegovo uvedbo. Prav to bi lahko šteli za začetek gibanja UTD. V sedemdesetih letih je ideja zajela vedno več intelektualnih in filozofskih krogov, še posebej v evropskem prostoru. Leta 1986 je bila v belgijskem mestecu Louvain-la-Neuve prva mednarodna konferenca na temo temeljnega dohodka, v okviru katere je bilo ustanovljeno združenje BIEN (Basic Income European Network), ki se je leta 2004 preimenovalo v Basic Income Earth Network. V svetu imenujejo UTD *basic income guarantee*.

TUDI V SLOVENIJI DEBATIRAMO

V času zadnje gospodarske krize v Evropi je vedno več pozivov, da se UTD uvede v ekonomijo posameznih držav, pa tudi v Evropsko unijo kot celoto. Pri nas je leta 1990 dr. Veljko Rus v knjigi Socialna država in država blaginje predlagal uvedbo »minimalnega dohodka«. Dobili bi ga vsi polnoletni državljani Slovenije v višini 1/3 povprečnega osebnega dohodka. Razprave so tudi pri nas vedno bolj glasne in zanimive, a se žal preveč odvijajo med podobno mislečimi. Gibanje za pravičnost in razvoj ter

Zofijini ljubimci, društvo za razvoj humanistike se zavzemata, da se ideja postavi v center resne politične in družbene razprave. Dr. Jože Mencinger je med devet točk predloga proti kriznih ukrepov prav tako uvrstil program uvedbe UTD. Konkretni predlog sta leta 2010 podala kot »vladno razmišljanje« tudi Uroš Boltin in dr. Valerija Korošec. Dr. Franc Križanič je kot finančni minister omenil, da bi bilo mogoče uvesti UTD v višini 500,00€ na mesec.

ZAKAJ SPLOH UTD IN ZAKAJ NE?

V obdobju krize se uvedba UTD v veliki meri zdi smiselna. Imamo namreč vedno več brezposelnih ljudi in ljudi, ki so kakorkoli odvisni od »proizvajalcev«, torej od zaposlenih, ki ustvarjajo dohodek. Ob tem je vedno več ljudi, ki ostanejo »izven sistema«. S tem obremenjujejo tiste člane družine, ki še lahko zaslužijo za življenje. Z avtomatizacijo in robotizacijo je vedno manj delovno intenzivne industrije in veliko ljudi s posebnimi strokovnimi znanji ne najde več zaposlitve. Veliko industrijske proizvodnje se je preselilo v druge dežele, v zadnjem času predvsem na področje vzhodne in jugovzhodne Azije.

Ciljev uvedbe UTD je več, najpomembnejši pa so popolna odprava revščine v državi, večja mobilnost delovne sile, odprava sive/črne ekonomije, enakopravnejše možnosti vseh in povečanje ustvarjalnosti ter podjetnosti državljanov. Ob tem zagovorniki trdijo, da bi dosegli hitrejši ekonomski razvoj, višjo gospodarsko rast, dobre možnosti za šolanje in dvig stopnje izobraženosti. V družbi bi se dvignil optimizem med ljudmi, povečalo bi se zaupanje v državo, pripadnost družbi in ljudje bi se osvobodili stresnega stanja eksistenčne negotovosti, kar na koncu privede tudi do boljšega zdravja prebivalcev.

Ugovori se enako ostri kot so argumenti za. Najpreprostejši ugovor je, da sistem prav napeljuje ljudi, da bi postali lenuhi. Čemu bi kdorkoli delal, če dobi denar za nedelo? So tudi pripombe, da je to le uvajanje »komunizma na mala vrata«! UTD ni pravičen, ker krši načelo vzajemnosti.

»Kdor ne dela, naj ne je,« pravi star pregovor. Današnja družba temelji na klasičnem pojmovanju solidarnosti in družbene pravičnosti in s tem mnogim ni jasno, kako bi lahko sploh vsem razdelili denar samo zato, ker preprosto živijo in dihajo. Denar bi posamezni individuum v vsem času od njegovega rojstva do smrti dobil le zato, ker je človek. Močan argument proti je, da bi se s tem znižala ekonomska aktivnost dežele, predvsem zato, ker bi bilo težko najti delavce za težka, nekvalificirana, torej slabše plačana delovna mesta.

Najpreprostejše vprašanje, ki se ob tem poraja, je: »Kje pa bomo vzeli denar za vse to?« Velika večina ljudi meni, da je vse skupaj neizvedljivo prav zaradi tega, ker država nima denarja, da bi plačala silne milijone in milijarde »lenuhom«.

KAKO PLAČATI UTD?

Ob tem je potrebno razmisliti o dveh stvareh. Prva je lokacijska omejitev upravičencev do UTD, druga pa določitev višine izplačila.

Prva trditev je v nasprotju z osnovno idejo UTD, ki govori o vseh ljudeh brez izjeme. A izkušnje iz afriške države Namibije kažejo, da je potrebna v začetni fazi uvedbe. Januarja leta 2008 so v Namibiji prvi uvedli eksperiment na izbranem območju. Tam so vsem prebivalcem, registriranim do januarja 2007, pričeli izplačevati 100 namibijskih dolarjev mesečno. Po letu dni so bili rezultati zelo spodbudni. Ljudje so se samoorganizirali in postali bolj samoiniciativni. Med drugim so sklicali komite, ki je svetoval ljudem, kako naj pametno porabijo dohodek. Padla sta obseg revščine in otroške podhranjenosti. Povečala se je ekonomska aktivnost in veliko je bilo novega samozaposlovanja (lokalna pekarna kruha, izdelovanje opek, šivanje oblek, itd.). Zaradi večje kupne moči prebivalcev je bil ustanovljena nova tržnica. Tudi bolnica je pridobila, saj so ljudje lažje plačali zdravstvene storitve in dobički lokalne bolnice so se povečali. V šolo se je vpisalo za 42% več učencev, izostankov od pouka pa praktično ni bilo. Tudi kriminal je padel skoraj za polovico. V bistvu so se dogajale same dobre stvari, edina slabost je bila množična migracija iz okolice v eksperimentalno okolje. To dokazuje, da ukrepa ni dobro uvesti le na določenem območju. Migranti so prišli, čeprav do dohodka niso bili upravičeni.

Ta izkušnja je pripeljala do ideje, da se UTD lahko dodeli le državljanom določene države. Ta ukrep je nujen toliko časa, dokler ni v veljavi po vsem svetu. Odvzame se lahko le ljudem, ki so pravnomočno obsojeni in za čas njihove zaporne kazni. Pravzaprav se UTD kaznjence porabi za njegovo vzdrževanje v kazenski ustanovi.

Poseben argument je določitev višine izplačila. Če je UTD previsok, potem bi vsekakor držali argumenti nasprotnikov. S previsokim UTD bi bili res nesmiselno, da bi delali. Če je prenizek, pa ni smiselno, da bi ga sploh uvedli. Ideja je preprosto ta, da z UTD nadomestimo vse sedanje socialne transferje, na primer državne štipendije, podpore za brezposelnost, nadomestila vseh vrst, itd. Dr. Valerija Korošec, raziskovalka na Uradu RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), je marca 2010 izdelala praktični predlog uvedbe UTD v Sloveniji. Izračunala je, da bi bil v tistem času mogoč in obenem optimalen UTD 300,00€ na mesec za vsakega državljana Slovenije. Ob njih bi ga prejeli še vsi, ki živijo v Sloveniji zadnjih 10 let in neprekinjeno 5 let, saj tudi ti ustvarjajo dodano vrednost in plačujejo davke v Sloveniji. UTD bi se plačeval v enaki višini in za vse, saj bi takoj odpadlo vse drago administriranje pri zdajšnjih vseh vrstah socialnih nadomestil.

Tako zastavljen UTD bi vsem zagotovil minimalno eksistenčno varnost. Vsi prihodki bi bili sestavljeni iz UTD in plače, ki bi bila zmanjšana za vrednost UTD. Enako bi veljalo za pokojnine. Ob tem se dejansko porabijo tista sredstva, ki jih že sedaj plačujemo vsi zaposleni! Po tem izračunu smo za leto 2007 izplačali socialne transferje v višini 1.872 milijonov €, za UTD pa bi potrebovali 1.999 milijonov €. Razliko 127 milijonov € bi brez težav pokrili, saj bi takoj odpadli stroški vseh, ki administrirajo, preračunavajo in razdeljujejo sredstva za socialo! Glede na namibijske izkušnje pa bi se v letu dni dvignili prispevki prebivalstva, saj bi sistem začel »proizvajati« nova delovna mesta.

LENUHI

Kaj bi se zgodilo z našo družbo? Najbolj enostaven odgovor je, da bi se temeljito spremenila. Na bolje? Na slabše? Točnega odgovora ne ve nihče. Marsikaj je odvisno od načina, kako zadevo vpeljemo.

Glavni problem je, da nihče ne upošteva vrednosti »nevidnega dela«. Matere skrbijo za svoje otroke, babice in dedki so marsikdaj varuške vnukom, itd. Koliko je vredno delo matere in gospodinje, ki kuha, pere, lika, pospravlja stanovanje, itn.? Koliko je vredna skrb in vzgoja otrok? Koliko stane očetov sprehod z otroci in ogled živalskega vrta? Cena vstopnice je znana, vse ostalo pa ...? So pa še druga podobno »nevidna« dela izven družinskega kroga.

Veliki večini družin bi se stanje zelo izboljšalo. Danes marsikdo izvisi pri plačilu otroškega dodatka zaradi evra ali dveh preveč pri izračunu povprečja prihodkov. Marsikdo vztraja na delovnem mestu kljub vsem šikaniranjem, ker bi ostal popolnoma brez sredstev za preživljanje. Če pa bi, na primer štiričlanska družina z enim zaposlenim, prejela $4 \times 300,00\text{€} = 1.200,00\text{€}$ zanesljivo vsak mesec in ob tem še razliko $463,00\text{€}$ do minimalne plače ($763,00\text{€}$) bi se družba zagotovo spremenila. Oče bi lahko dal odpoved kadarkoli brez skrbi, da bi družina ostala popolnoma brez denarja. Mirno in brez stresa bi lahko poiskal službo pri drugem delodajalcu. Ob tem bi se spremenila še delovno-pravna zakonodaja in sedanjih pogajanj s sindikati sploh ne bi bilo. Velika večina ljudi bi zagotovo opravljala določeno delo, ker bi želela osnovo vsekakor nadgraditi. Pri tej vrednosti UTD dopust na morju pač ni možen. Osebno ocenjujem, da bi bilo »lenuhov« zelo malo. V vsakem primeru pa je mogoče lenobo z določenimi aktivnostmi narediti popolnoma družbeno nesprejemljivo.

UTD je ob tem tudi zdravilo proti sivi ekonomiji. Danes mnogi delajo ob službi predvsem zato, da pridobijo sredstva, ki jih ne zaslužijo na preslabo plačanem delovnem mestu! Zakaj bi se mučil z napornim »mešanjem malte« pri sosedu, če pa imam $300,00\text{€}$ na mesec zagotovljenih!

Če res dobro premislim, pa dejansko UTD uporabljamo prav zdaj in že ves čas, odkar obstaja sodobna družba, ki temelji na vmesnem menjalnem sredstvu – denarju. Načeloma kot »oseba« ne obstajamo brez denarja. Otrok, ki se rodi, je v bistvu »neoseba«, saj si še ni ničesar zaslužil. Njegovi starši mu dajejo UTD iz svojih sredstev, da postane »oseba«.

V svojem bistvu ideja UTD ni nič drugega kot ustvarjena vrednost, ki jo starši podarjajo svojim otrokom, torej starejše generacije mlajšim. Obenem pa na ta način poganjajo ekonomijo in bogatijo družbo.

Viri:

- Daška Mohar: Univerzalni temeljni dohodek, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, avgust 2010
- Dr. Urban Boljka: UTD – meje in možnosti njegove implementacije, doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede; Ljubljana, 2011
- Dr. Valerija Korošec: Predlog UTD v Sloveniji, UMAR, Ljubljana, 2010
- Namibija experiment, Basic Income Grant Coalition, internetno gradivo, 2009
- Tomaž Žavbi: Univerzalni temeljni dohodek (UTD), internetno gradivo, Zofijini ljubimci, društvo za razvoj humanistike, Vaše, februar 2012
- Wikipedija, Basic income guarantee, internetno gradivo, 2013